

Adam Erechemla

Wyższa Szkoła Inżynieryjno-Ekonomiczna z siedzibą w Rzeszowie

INSTRUMENTY OCHRONY ŚRODOWISKA I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W PRAWIE WSPÓLNOTOWYM

Abstrakt

Ochrona środowiska we Wspólnocie realizowana jest obecnie zgodnie z zapisami Szóstego Programu Działań na Rzecz Środowiska. Podstawowymi instrumentami realizacji Programu są akty prawne o charakterze reglamentacyjnym. Referat zawiera przykłady dyrektyw i rozporządzeń dotyczących zmiany klimatu i ochrony różnorodności biologicznej.

Instrumentami ochrony dziedzictwa kulturowego są głównie programy wsparcia. Kraje w ramach przyznanych kompetencji mogą wspomagać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami funduszy pomocowych. W Polsce jest to możliwe w ramach wszystkich programów operacyjnych przyjętych na lata 2007–2013.

1. Wybrane instrumenty ochrony środowiska

Od 1973 r. ramy działań na rzecz ochrony środowiska stanowią długoletnie programy.

Obecnie realizowany jest Szósty Program, przyjęty na pierwsze dziesięciolecie XXI w¹.

Program określił cztery obszary, w jakich powinny być podejmowane działania: powstrzymanie zmian klimatu, ochrona przyrody i bioróżnorodności, zapewnienie jakości środowiska odpowiedniej dla zdrowia ludzi oraz zrównoważone wykorzystanie zasobów i gospodarka odpadami. Za główne narzędzie do sprostania wymaganiom ochrony środowiska akt uznał prawodawstwo, a za priorytet jego pełne i prawidłowe stosowanie. Dla rozstrzygnięcia zakresu wyboru instrumentów wymaganych do rozwiązania złożonych zagadnień, Szósty Program zaproponował specjalne dokumenty – strategie tematyczne². Strategie tematyczne są komunikatami Komisji skierowanymi do Rady i Parlamentu, w ramach uczestnictwa w kształtowaniu środków podejmowanych przez te organy

¹ Dz. U. L 242 z 10.09.2002.

² Więcej na temat strategii: A. Erechemla, *Rola programów działań na rzecz środowiska i strategii tematycznych dla prawa ochrony środowiska Wspólnoty*, *Ochrona Środowiska. Prawo i Polityka*, nr 1 (47)2007, s. 36–48.

w sposób przewidziany Traktatem. Zawierają propozycje konieczne do realizacji zadań Szóstego Programu oraz procedury konieczne do ich wdrożenia. Pięć z nich dotyczy rozwijanych od dawna dziedzin polityki wspólnotowej: zanieczyszczeń (jakości) powietrza, zrównoważonego korzystania z zasobów, ograniczenia powstawania odpadów i recyklingu, pestycydów i środowiska miejskiego. Jakość gleby i środowisko morskie to nowe elementy polityki. Strategie oparte są na wszechstronnych badaniach i konsultacjach. Zakładają one całościowe podejście do niektórych z najpilniejszych obecnie problemów ekologicznych, wykorzystując w miarę możliwości oszczędne metody i proste przepisy prawne³. Oceny wpływu poprzedzające strategie określają obszary, w których prawo można zastąpić innymi instrumentami. Komunikat Komisji: „Przegląd polityki ochrony środowiska 2005”⁴ podkreśla fakt, że przy pomocy szczegółowej oceny wpływu zarówno w przypadku strategii tematycznych, jak i innych polityk ochrony środowiska, wybrano najlepsze instrumenty polityki oraz uwzględniono aspekty rynkowe będące alternatywą dla bezpośredniego stosowania prawa. Od początku obowiązywania Szóstego Programu wydana została duża ilość aktów powszechnie obowiązujących oraz aktów niemających takiego charakteru⁵.

³ *Wykorzystanie odpadów*, Przyroda dla Europejczyków. Magazyn Dyrektoriatu Generalnego ds. Środowiska, nr 22, styczeń 2006, s. 1.

⁴ COM(2006) 70 wersja ostateczna z 16.02.2006.

⁵ Do ważniejszych należą: dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/31/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie geologicznego składowania dwutlenku węgla (Dz. U. L 140 z 5.06.2009), dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/28/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych, zmieniająca i w następstwie uchylająca dyrektywy 2001/77/WE oraz 2003/30/WE (Dz. U. L 140 z 5.06.2009), dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylająca niektóre dyrektywy (Dz. U. L 312 z 22.11.2008), dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/56/WE z dnia 17 czerwca 2008 r. ustanawiająca ramy działań Wspólnoty w dziedzinie polityki środowiska morskiego (Dz. U. L 164 z 25.06.2008), rozporządzenie (WE) 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie rejestracji, oceny, udzielenia zezwoleń i stosowania ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH), utworzenia Europejskiej Agencji Chemikaliów (Dz. U. L 396 z 30.12.2006), dyrektywa 2006/113/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie wymaganej jakości wód, w których żyją skorupiaki (wersja ujednolicona) (Dz. U. L 376 z 27.12.2006), dyrektywa 2006/118/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie ochrony wód podziemnych przed zanieczyszczeniem i pogorszeniem ich stanu (Dz. U. L 372 z 27.12.2006), dyrektywa 2006/66/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. w sprawie baterii i akumulatorów oraz zużytych baterii i akumulatorów oraz uchylająca dyrektywę 91/157/EWG (Dz. U. L 266 z 26.09.2006), dyrektywa 2006/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. w sprawie jakości wód słodkich wymagających ochrony lub poprawy w celu zachowania życia ryb (Dz. U. L 264 z 25.09.2006), rozporządzenie (WE) nr 1367/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. w sprawie zastosowania postanowień Konwencji z Aarhus o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska do instytucji i organów Wspólnoty (Dz. U. L 264 z 25.09.2006), 2006/516/WE: Decyzja Rady z dnia 27 czerwca 2006 r. w sprawie zawarcia w imieniu Wspólnoty Europejskiej Protokołu w sprawie ochrony gleby, Protokołu w sprawie energii i Protokołu w sprawie turystyki do Konwencji Alpejskiej – Deklaracje (Dz. U. L 201 z 25.07.2006), dyrektywa 2006/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 lutego 2006 r. dotycząca zarządzania jakością wody w kąpieliskach i uchylająca dyrektywę 76/160/EWG (Dz. U. L 64 z 4.03.2006), rozporządzenie (WE) nr 166/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 stycznia 2006 r. w sprawie ustanowienia Europejskiego Rejestru Uwalniania i Transferu Zanieczyszczeń i zmieniające dyrektywę Rady 91/689/EWG i 96/61/WE (Dz. U. L 33 z 4.02.2006), dyrektywa 2005/33/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia

W niniejszym referacie przedstawiam działania na rzecz ochrony klimatu oraz ochrony przyrody i różnorodności biologicznej. Priorytetem w działalności UE na rzecz ochrony środowiska jest przeciwdziałanie zmianom klimatu. Zainteresowanie się problematyką zmiany klimatu w wymiarze globalnym spowodowało, iż powstał fundament dla systemu prawa ochrony klimatu. Ten fundament ma charakter strategii działań, której realizacja jest przewidywana w znacznie dłuższym okresie czasu aniżeli życie jednego pokolenia⁶, a stanowi go Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu⁷. Przez Wspólnotę Konwencja przyjęta została decyzją Rady już w 1993 r.⁸. Przyczyny, które doprowadziły do przyjęcia Konwencji, były oparte w dużej mierze na pewnych przypuszczeniach i znaczącej dozie niepewności. Kiedy tworzono tę umowę międzynarodową, istniały jeszcze wątpliwości, czy zmiany klimatyczne są realnym zagrożeniem. Nie potrafiiono precyzyjnie określić skali zagrożeń i konsekwencji działań człowieka. Rezultatem tego była powściągliwość prawodawcy międzynarodowego w nakładaniu obowiązków i znacząca generalność postanowień omawianej umowy międzynarodowej. Zatem można powiedzieć, iż powstała tylko częściowa platforma współpracy pomiędzy państwami.

Zadania priorytetowe przewidziane dla ochrony klimatu w art. 5. Szóstego Programu realizuje kilka aktów. Mechanizm monitorowania antropogenicznych emisji gazów cieplarnianych i oceny postępu w wypełnianiu zobowiązań dotyczących tej emisji ustanowiła decyzja Rady 93/389/EWG z 24 czerwca 1993 r. w sprawie emisji dwutlenku węgla i innych gazów cieplarnianych we Wspólnocie⁹. W 1997 r. III Sesja Konferencji Stron przyjęła Protokół z Kioto¹⁰ zobowiązujący strony do zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych o około 5% w stosunku do emisji z 1990 r. Protokół nie dotyczy gazów objętych Protokołem Montrealskim. Protokół z Kioto został zatwierdzony przez Wspólnotę decyzją Rady 2002/358/WE z 25 kwietnia 2002 r.¹¹. Decyzja zobowiązała państwa i Komisję do opracowania i wykonania odnośnych programów krajowych i wspólnotowych, w celu wypełnienia zobowiązań wynikających z UNFCCC i Protokołu

---

6 lipca 2005 r. zmieniająca dyrektywę 1999/32/WE w zakresie zawartości siarki w paliwach żeglugowych (Dz. U. L 191 z 22.07.2005), dyrektywa 2004/107/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 grudnia 2004 r. w sprawie arsenu, kadmu, rtęci, niklu i wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych w otaczającym powietrzu (Dz. U. L 23 z 26.01.2005), rozporządzenie (WE) nr 2152/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. dotyczące monitorowania wzajemnego oddziaływania lasów i środowiska naturalnego we Wspólnocie (Forest Focus) (Dz. U. L 324 z 11.12.2003), dyrektywa 2003/87/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 października 2003 r. ustanawiająca system handlu przydziałami emisji gazów cieplarnianych we Wspólnocie oraz zmieniająca dyrektywę Rady 96/61/WE (Dz. U. L 275 z 25.10.2003).

⁶ L. Karski, *Przyczyny powstania Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu*, Prawo i Środowisko, nr 1 z 2007 r.

⁷ Dz. U. z 1996 r. Nr 53, poz. 238.

⁸ Dz. U. L 33 z 7.02.1994.

⁹ Dz. U. L 167 z 9.07.1993, decyzja zmieniona rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady 1882/2003/WE (Dz. U. L 284 z 31.10.2003).

¹⁰ Dz. U. z 2005 r. Nr 203, poz. 1684.

¹¹ Dz. U. L 130 z 15.05.2002.

z Kioto. Działania krajowe ma uzupełniać międzynarodowy handel przydziałami emisji¹². Najbardziej chyba znany instrument służący do zmniejszania emisji gazów cieplarnianych – handel emisjami ma wg M. Górskiego¹³ najmniej rozbudowaną w Protokole z Kioto regulację prawną, wśród wszystkich mechanizmów wspomagających wypełnianie zobowiązań krajów.

System handlu emisjami oparty na obowiązku uzyskania pozwolenia na emisję gazów cieplarnianych oraz uprawnień na tę emisję, utworzyła dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2003/87/WE z 13 października 2003 r. ustanawiająca system handlu przydziałami emisji we Wspólnocie oraz zmieniająca dyrektywę Rady 96/61/WE¹⁴. Każde państwo ma obowiązek opracować – oparty na kryteriach celowości i przejrzystości – krajowy plan przydziałów (krajowy plan alokacji), wskazujący całkowitą ilość pozwoleń, które ma zamiar rozdzielić. Plan powinien należycie uwzględniać opinię społeczeństwa.

Przydziały mogą być przekazywane między osobami fizycznymi i prawnymi w ramach Wspólnoty (mogą być sprzedawane). Przydziały mogą też być przekazywane między osobami we Wspólnocie oraz osobami w państwach trzecich, w przypadku zawarcia porozumień z takimi państwami, wymienionymi w załączniku B do Protokołu w Kioto, które ratyfikowały Protokół w celu zapewnienia wzajemnego uznawania przydziałów między systemem wspólnotowym oraz innymi systemami. Rozwiązania przyjęte w dyrektywie mają za zadanie ochronić środowisko, ale przyjmuje się, że jej efektem będzie też osłabienie konkurencyjności gospodarczej i zmniejszenie poziomu rozwoju gospodarczego. Stąd zaproponowane w niej ustalenia mają swoje podłoże

¹² W poszczególnych krajach UE skala działań jest uzależniona od poziomu emisji. Jak wynika ze Sprawozdania Komisji: Postęp na drodze do osiągnięcia celów z Kioto (COM(2006) 658 wersja ostateczna z 27.10.2006), państwa członkowskie odznaczają się znacznym zróżnicowaniem pod względem tendencji emisji GHG. Całkowite emisje GHG WE są zdominowane przez dwóch największych emiterów, Niemcy i Wielką Brytanię, które emitują około jednej trzeciej wszystkich gazów cieplarnianych emitowanych przez UE-25. W porównaniu z 1990 r., te dwa Państwa Członkowskie zredukowały emisje GHG w sumie o 316 milionów ton. Trzecie i czwarte miejsce na liście największych emiterów zajmują Włochy i Francja, których udział w emisji wynosi odpowiednio 12% i 11%. W 2004 r. emisje GHG Włoch wyniosły około 12% powyżej poziomów z 1990 r. Emisje GHG we Włoszech wzrosły od 1990 r. przede wszystkim z powodu wzrostu emisji w transporcie drogowym, produkcji energii elektrycznej i ciepłej oraz rafinacji ropy naftowej. Emisje we Francji były w 2004 r. o 1% niższe niż w 1990 r. We Francji uzyskano znaczne zmniejszenie emisji N₂O w produkcji kwasu adypinowego, ale emisje CO₂ w transporcie drogowym między 1990 a 2004 r. znacznie wzrosły. Piąte i szóste miejsce wśród największych emiterów w UE-25 zajmują Hiszpania i Polska, których udział w całkowitej emisji GHG przez UE-25 wynosi odpowiednio 9% i 8%. Hiszpania zwiększyła emisje między 1990 a 2004 r. o 48%. Wzrost ten był w głównej mierze spowodowany wzrostem emisji w transporcie drogowym, produkcji energii elektrycznej i ciepłej oraz w przemyślech wytwórczych. Między 1990 a 2004 r. Polska zmniejszyła emisje GHG o 16% (-32% w stosunku do roku bazowego, którym w przypadku Polski jest 1988 r.). Najważniejszymi przyczynami zmniejszających się emisji w Polsce – podobnie jak w innych nowych Państwach Członkowskich – był upadek energochłonnego przemysłu ciężkiego oraz restrukturyzacja całej gospodarki pod koniec lat osiemdziesiątych i na początku lat dziewięćdziesiątych. Wartym uwagi wyjątkiem był transport (zwłaszcza transport drogowy), w którym emisje zwiększyły się o około 16%.

¹³ Zob. M. Górski, J. S. Kierzkowska, *Prawo ochrony środowiska*, Bydgoszcz 2006, s. 249.

¹⁴ Dz. U. L 275 z 25.10.2003.

ekonomiczne, prowadzące do uzyskiwania jak największych efektów przy jak najmniejszych kosztach. Zakłada się, że redukcja emisji będzie prowadzona tam, gdzie będzie to najtańsze we Wspólnocie. Zależne to będzie w znacznym stopniu od ceny uprawnień, ponieważ przedsiębiorstwa będą musiały przeanalizować, co jest tańsze – koszty redukcji emisji czy zakup uprawnień¹⁵.

Przyjęto też przepisy zapobiegające uwalnianiu konkretnych gazów cieplarnianych z określonych urządzeń. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 842/2006/WE z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie fluorowanych gazów cieplarnianych¹⁶ ma zastosowanie do gazów cieplarnianych wymienionych w załączniku I:

- heksafluorku siarki o współczynniku ocieplenia globalnego (GWP)¹⁷ 22 200,
- wodorofluorowęglowodórów: 17 związków, GWP od 97 do 12 000,
- perfluorowęglowodórów: 7 związków, GWP od 5700 do 11 900.

Akt zobowiązuje operatorów urządzeń zawierających gazy do zapobiegania wyciekom i szybkiej naprawy urządzeń, przy wykorzystaniu wszystkich dostępnych środków, niepowodujących nadmiernych kosztów. Częstotliwość kontroli urządzeń uzależnia od ilości zastosowanych w nich gazów. Podczas serwisowania i konserwacji oraz przed końcowym unieszkodliwieniem, dokonany musi być odzysk fluorowanych gazów cieplarnianych.

Odzyskane gazy mają być zniszczone, zregenerowane lub użyte do recyklingu. Od 2008 r. corocznie, w terminie do końca pierwszego kwartału, producenci, importerzy i eksporterzy, wprowadzający do obrotu więcej niż 1 tonę fluorowanego gazu cieplarnianego, przekazują właściwemu organowi państwa i Komisji sprawozdania. Rozporządzenie wprowadza też obowiązek etykietowania produktów i urządzeń. W odniesieniu do heksafluorku siarki wprowadzono liczne zakazy używania go w produkcji.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/40/WE z dnia 17 maja 2006 r. dotycząca emisji z systemów klimatyzacji w pojazdach silnikowych oraz zmieniająca dyrektywę Rady 70/156/EWG¹⁸ wpisuje się w unijną koncepcję „czystych samochodów”. Ma ona zastosowanie do niektórych pojazdów wymienionych w załączniku II do dyrektywy Rady 70/156/EWG w sprawie zbliżenia ustawodawstw Państw Członkowskich odnoszących się do homologacji typu pojazdów silnikowych i ich przyczep¹⁹. Akt określa wymogi dla homologacji w odniesieniu do emisji z systemów klimatyzacji.

Konieczność udzielenia wsparcia Państwom Członkowskim poprzez ułatwianie i zorganizowanie wymiany wiedzy i najlepszych praktyk w zakresie promowania zakupów ekologicznie czystych i energooszczędnych pojazdów spowodowała przyjęcie dyrektywy

---

¹⁵ Z. Bukowski, *Prawo ochrony środowiska Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 166.

¹⁶ Dz. U. L 161 z 14.06.2006.

¹⁷ GWP oznacza wskaźnik porównujący siłę oddziaływania fluorowanego gazu cieplarnianego do siły oddziaływania dwutlenku węgla.

¹⁸ Dz. U. L 161 z 14.06.2006.

¹⁹ Dz. U. L 42 z 23.02.1970.

Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/33/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie ekologicznie czystych i energooszczędnych pojazdów transportu drogowego²⁰. Akt nakłada na instytucje zamawiające, podmioty zamawiające i niektórych operatorów obowiązek uwzględnienia przy zakupie pojazdów czynnika energetycznego i oddziaływania na środowisko, podczas całego cyklu użytkowania pojazdu. Obowiązkiem Komisji czyni ułatwianie i wymianę wiedzy oraz najlepszych dostępnych praktyk w zakresie promowania pojazdów energooszczędnych i ekologicznie czystych. Państwa członkowskie w terminie do 4 grudnia 2010 r. mają obowiązek dokonania implementacji dyrektywy.

Zadania i obszary priorytetowe w zakresie działań w sprawie ochrony przyrody i różnorodności biologicznej określone w Szóstym Programie oparto o zasadę pełnego stosowania aktów prawnych Wspólnoty dla realizacji założonych celów. Komunikat Komisji: zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości²¹, mówiąc o podjętych do 2006 r. działaniach, odnosi się głównie do dyrektywy ptasiej²² i dyrektywy siedliskowej²³. Zwraca uwagę, że szczególna uwaga Wspólnoty poświęcona była w tym czasie utworzeniu i ochronie sieci Natura 2000 oraz włączeniu działań na rzecz bioróżnorodności do innych polityk, szczególnie rybackiej, regionalnej i planowania przestrzennego. Publikacji i informacji dotyczących obszarów Natura 2000 jest tak wiele, że nie ma konieczności omawiania tematu w niniejszym referacie.

W UE trwają również prace nad kompleksową kontrolą obcych gatunków inwazyjnych. Są to gatunki, których wprowadzenie do środowiska lub rozprzestrzenienie się może zagrażać różnorodności biologicznej lub pociąga za sobą nieprzewidziane konsekwencje. Strategia postępowania z gatunkami inwazyjnymi sprecyzowana została w Komunikacie Komisji: W kierunku strategii UE w sprawie gatunków inwazyjnych²⁴. Komunikat informuje, że w Europie zidentyfikowano 10 822 gatunki nierodzące, przy czym 10–15% tych gatunków wywiera negatywny wpływ na gospodarkę lub środowisko. Są one uznane za jedno z największych zagrożeń dla bioróżnorodności. Ich negatywny wpływ obejmuje:

- konkurowanie z gatunkami rodzimymi w zakresie pożywienia lub siedliska, np. na wielu obszarach pochodząca z Ameryki wiewiórka szara wypiera wiewiórkę rodzimą, amerykański rak sygnałowy wypiera raki rodzime, a kilka gatunków papug konkuruje w europejskich miastach z ptakami rodzimymi,
- zmienianie struktury ekosystemu, np. duży obszar wybrzeża Morza Śródziemnego został opanowany przez monokultury glonu *Caulerpa taxifolia*,

²⁰ Dz. U. L 120 z 15.05.2009.

²¹ COM(2006) z 22.05.2006.

²² Dz. U. L 103 z 25.04.1979.

²³ Dz. U. L 206 z 22.07.1992.

²⁴ COM(2008) 789 z 3.12.2008.

- hybrydyzację z gatunkami rodzimymi, np. jeleń wschodni może spowodować lokalne wyginięcie gatunków rodzimych wskutek krzyżowania się,
- bezpośrednią toksyczność oraz fakt, że stanowią rezerwuuar pasożytów i są nosicielami patogenów,
- zaburzenie procesów zapylania w związku z konkurowaniem z miejscowymi gatunkami pszczoł.

Drogi przenikania gatunków inwazyjnych są trudne do określenia i niekiedy zaskakujące: komar azjatycki występujący coraz częściej w Europie i będący nosicielem co najmniej 22 arbowirusów, został sprowadzony w wyniku handlu używanymi oponami. Zmiany klimatu najprawdopodobniej spowodują jego rozprzestrzenianie się na północ.

Istniejące akty prawne Wspólnoty wpływają na ograniczenie inwazyjności. Znaczenie mają tu przede wszystkim:

- dyrektywa dotycząca zdrowia roślin 2000/29/WE²⁵ dotyczy przede wszystkim zapobiegania wprowadzaniu i rozprzestrzenianiu się organizmów szkodliwych dla roślin lub produktów roślinnych. Unijny wykaz organizmów szkodliwych uznawanych na mocy dyrektywy można uzupełniać nowymi gatunkami na podstawie oceny zagrożenia organizmem szkodliwym. Państwa Członkowskie dysponują dobrze rozwiniętymi mechanizmami służącymi wymianie informacji, prowadzeniu współpracy, inspekcji i kontroli. W dyrektywie przewidziano elastyczne mechanizmy podejmowania środków nadzwyczajnych w przypadku stwierdzenia występowania organizmów szkodliwych na terytorium Państw Członkowskich:
  - unijne prawodawstwo dotyczące chorób zwierząt może być źródłem odniesienia w przypadku gatunków inwazyjnych, jeśli gatunki te są nosicielami choroby zwierząt,
  - rozporządzenie Rady 708/2007 w sprawie wykorzystania w akwakulturze gatunków obcych i niewystępujących miejscowo²⁶ przewidziano ocenę zagrożeń związanych z zamierzonym wprowadzeniem organizmów wodnych i podobnych gatunków niebędących przedmiotem zwalczania,
  - dyrektywy: ptasia i siedliskowa zakazują wprowadzania gatunków, które mogłyby zagrażać gatunkom rodzimym,
  - dyrektywa ramowa w sprawie strategii morskiej 2008/56/WE²⁷ uznaje wprowadzenie gatunku nierodzimego za istotne zagrożenie dla różnorodności biologicznej w Europie i ustanawia wobec Państw Członkowskich wyraźny wymóg uwzględnienia pojęcia gatunku inwazyjnego w opisie „dobrego stanu środowiska”.

---

²⁵ Dz. U. L 169 z 10.07.2000.

²⁶ Dz. U. L 168 z 28.06.2007.

²⁷ Dz. U. L 164 z 25.06.2008.

Na kontrolowanie i eliminowanie gatunków inwazyjnych przeznaczane są środki w ramach m.in. programów LIFE i Europejskiego Funduszu Rozwoju. W ramach Szóstego Programu Ramowego finansowano dwa projekty dotyczące gatunków inwazyjnych: ALARM²⁸ i DAISIE²⁹. W ramach projektu DAISIE opracowano pierwszy ogólnoeuropejski wykaz inwazyjnych gatunków obcych. Finansowany ze środków dziewiątego Europejskiego Funduszu Rozwoju projekt dotyczący gatunków inwazyjnych południowego Atlantyku (South Atlantic Invasive Species Project, SAIS) ma za zadanie stworzenie potencjału regionalnego w celu ograniczania skutków gatunków inwazyjnych na brytyjskich obszarach zamorskich południowego Atlantyku.

Komisja stwierdza w Komunikacie, dotyczącym strategii w sprawie gatunków inwazyjnych, że powstrzymanie utraty różnorodności biologicznej w UE nie będzie możliwe bez wszechstronnego podejścia do problemu tych gatunków. W chwili obecnej Wspólnota nie jest w stanie skutecznie sprostać temu problemowi, zaś regiony charakteryzujące się bogatą różnorodnością biologiczną, np. regiony zamorskie, nie są przedmiotem odpowiednich działań. Obowiązujące unijne prawodawstwo regulujące w pewnym zakresie różne aspekty dotyczące gatunków inwazyjnych utrudnia skoordynowane wdrożenie. Działania polityczne Państw Członkowskich są niespójne lub spójne tylko w nieznacznym stopniu. Prognozy naukowe wskazują na dramatyczny wzrost liczby inwazji biologicznych. W związku z tym sytuacja najprawdopodobniej ulegnie pogorszeniu.

W zakresie ochrony różnorodności biologicznej w dotychczasowym okresie obowiązywania Szóstego Programu powstały regulacje, dotyczące przemieszczania GMO i ochrony lasów. W rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady 1946/2003/WE z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie transgranicznego przemieszczania organizmów genetycznie zmodyfikowanych³⁰ uregulowane zostały sprawy nadzoru i kontroli nad związanymi z procesem przemieszczania działaniami. Rozporządzenie realizuje zasady prewencji i ostrożności zapisane w Protokole z Kartageny, w odniesieniu do niebezpieczeństwa, które może spowodować transgraniczny transport GMO. Instrumentem realizującym zasady prewencji jest zgłoszenie. Zgłoszenie dokonywane jest przed pierwszym transgranicznym przemieszczeniem. Rozporządzenie przewiduje, w określonych przypadkach, powiadamianie Izby Obrachunkowej ds. Bezpieczeństwa Biologicznego. Izba ta została ustanowiona na mocy art. 20 Protokołu z Kartageny, w ramach mechanizmu rozrachunkowego przewidzianego w art. 18 Konwencji o różnorodności biologicznej. Izba działa w celu ułatwienia wymiany informacji naukowych, technicznych, środowiskowych i prawnych oraz doświadczeń dotyczących zmodyfikowanych organizmów żywych.

²⁸ ALARM, Assessing Large-scale Risks for Biodiversity with tested Methods (Ocena znaczących zagrożeń dla różnorodności biologicznej przy pomocy sprawdzonych metod), www.alarmproject.net

²⁹ DAISIE, Delivering Alien Invasive Species Inventories for Europe, (Europejskie wykazy inwazyjnych gatunków obcych) www.europe-aliens.org

³⁰ Dz. U. L 287 z 5.11.2003.

17 listopada 2003 r. wydane zostało rozporządzenie Rady 2152/2003/WE dotyczące monitorowania wzajemnego oddziaływania lasów i środowiska we Wspólnocie³¹. Rozporządzenie to znane jest jako „Forest Focus”. Powodem jego wydania była konieczność zapobiegania ginięciu lasów, niszczonej głównie przez pożary. Akt ustanowił wspólnotowy program szeroko zakrojonego, zharmonizowanego i pełnego długofalowego monitorowania lasów, w celu kontynuowania monitorowania i oceny wpływu zanieczyszczeń powietrza na las oraz kontynuowania i rozwoju monitorowania pożarów lasów, ich powodów i skutków, jak również zapobiegania pożarom lasów. Rozporządzenie wprowadziło na lata 2003–2006 system długofalowego monitorowania i wymiany informacji ukierunkowany na wszechstronną ochronę lasów oraz ich biosfery przed pożarami i innymi zagrożeniami. Zadania te winny realizować Państwa Członkowskie przy współpracy kontrolnej Komisji w ramach dwuletnich programów narodowych. Wkład finansowy Wspólnoty określono łącznie na 61 mln euro (w tym 9 mln euro na ochronę przed pożarami).

Działania przewidziane w programie „Forest Focus” realizowane były poprzez dwuletnie programy narodowe. Komisja, współpracując z państwami koordynowała, monitorowała i rozwijała program oraz przygotowała sprawozdanie dla Stałego Komitetu ds. Leśnictwa. Wsparcie finansowe Wspólnoty do celów realizacji programów narodowych wynosiło maximum 50% i wyjątkowo 75% dla projektów demonstracyjnych lub testów monitorujących. Program był otwarty dla krajów kandydujących Europy Środkowej i Wschodniej oraz Republiki Cypryjskiej, Republiki Malty i Republiki Turcji, na podstawie dwustronnych umów zawieranych z tymi krajami. Mogły w nim uczestniczyć inne kraje europejskie, na ich własny koszt. Program monitorowania „Forest Focus” zakończył swą działalność w 2006 r. Komisja w rozporządzeniu 1737/2006/WE z 7 listopada 2006 r. ustanawiającym szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia 2152/2003³², zaleciła prowadzenie obserwacji lasów w oparciu o dotychczasową, systematyczną sieć obserwacyjną. Opracowywanie nowych działań monitorujących powinno ograniczać się do faz pilotażowych badań, eksperymentów i projektów demonstracyjnych w celu ustalenia możliwych do przyjęcia nowych wariantów działań z zakresu monitorowania.

W latach 2007–2013 wspieranie działań w zakresie monitorowania środowiska na poziomie UE będzie możliwe w ramach nowego instrumentu LIFE+. Działania związane z ochroną lasów przed pożarami są w nowym programie uwzględnione, jednak nie stanowią zdecydowanego priorytetu. We Wspólnym stanowisku 10/2006/WE z dnia 27 czerwca 2006 r., przyjętym przez Radę, działającą zgodnie z procedurą określoną w art. 251 TWE, w celu przyjęcia rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie instrumentu finansowego na rzecz środowiska (LIFE+)³³, Rada popiera

---

³¹ Dz. U. L 324 z 11.12.2003.

³² Dz. U. L 334 z 30.11.2006.

³³ Dz. U. C 238 E z 3.10.2006.

finansowanie kampanii na rzecz zwiększania świadomości społecznej i specjalne szkolenia dla podmiotów uczestniczących w działaniach dotyczących zapobiegania pożarom lasów oraz rozpowszechnianie informacji i zwiększanie świadomości w zakresie ochrony środowiska.

Komunikat Komisji: Śródkresowa ocena wykonania wspólnotowego planu działań na rzecz różnorodności biologicznej z grudnia 2008 r.³⁴ prezentuje działania na rzecz różnorodności biologicznej zrealizowane od czerwca 2006 r., a zaplanowane w Komunikacie Komisji: Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości³⁵. Komisja ocenia, że ukierunkowane działania prowadzone na podstawie wspólnotowego prawa ochrony środowiska okazały się skuteczne w odwracaniu niekorzystnych tendencji dotyczących zagrożonych gatunków i siedlisk. Powierzchnia obszarów chronionych na podstawie dyrektywy siedliskowej, które zostały zaproponowane od 2006 r., jest większa niż terytorium Portugalii. Wielkość obszarów chronionych na podstawie dyrektywy ptasiej jest większa od terytorium Irlandii. Na sieć Natura 2000 składa się 25 tysięcy obszarów, obejmujących 17% lądów UE.

Cztery najważniejsze środki wsparcia ochrony różnorodności biologicznej w najbliższych latach to: zagwarantowanie odpowiedniego finansowania, wzmacnianie procesu podejmowania decyzji na poziomie UE, tworzenie partnerstw oraz kształtowanie świadomości i edukacji społecznej oraz zachęcanie społeczeństwa do aktywnego udziału.

W podsumowaniu Komunikatu Komisja stwierdza, że zatrzymanie do 2010 r. utraty różnorodności biologicznej UE jest bardzo mało prawdopodobne. Zbliżenie się do tego celu wymaga dużego dodatkowego zaangażowania Wspólnoty i Państw Członkowskich.

Można wskazać wiele innych aktów prawnych Wspólnoty ustanawiających instrumenty chroniące różnorodność biologiczną. Przedstawiłem te, które, moim zdaniem, są szczególnie istotne ze względu na już sprawdzoną lub przewidywaną skuteczność.

2. Przykłady instrumentów ochrony dziedzictwa kulturowego

Zgodnie z art. 151 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, Wspólnota przyczynia się do rozkwitu kultury Państw Członkowskich, w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, równocześnie podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego. Działania państw zmierzające do zachowania i ochrony dziedzictwa kulturalnego o znaczeniu europejskim są wspierane i uzupełniane. Rada przyjmuje w tym celu środki zachęcające, z wyłączeniem harmonizacji przepisów ustawowych i wykonawczych państw oraz – na wniosek Komisji – jednomyślnie przyjmowane zalecenia.

Szczególne znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego mają programy wsparcia. W 1997 r. wydana została decyzja 2228/97/WE Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiająca wspólnotowy program działań w obszarze dziedzictwa kulturowego

³⁴ COM(2008) 864 z 16.12.2008.

³⁵ COM(2006) 216 z 22.05.2006.

(program Raphael)³⁶. W realizacji projektów finansowanych przez ten program wymagane było uczestnictwo kilku państw. Uczestniczyły w nim państwa EFTA³⁷, a także państwa stowarzyszone – również Polska. Wsparcie finansowe udzielane było projektom o wymiarze europejskim dotyczącym: renowacji zabytków i miejsc historycznych, współpracy międzymuzealnej, rozwoju technik konserwatorskich i działalności edukacyjnej.

Decyzja ustanawiająca program Raphael straciła moc po wejściu w życie decyzji 508/2000/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 lutego 2000 r. ustanawiającej program „Kultura 2000”³⁸. Celem programu „Kultura 2000” było przyczynienie się do promowania wspólnej przestrzeni kulturowej narodów europejskich, w tym dzielenie i podkreślanie wspólnego dziedzictwa kulturowego. Program wspierał też związki kultury z przedsięwzięciami wykonawczymi w ramach innych polityk wspólnotowych. Środkami służącymi do osiągnięcia celów były działania szczególnie nowatorskie lub eksperymentalne, szczególne wydarzenia kulturalne o wymiarze europejskim lub międzynarodowym oraz zintegrowane działania objęte wieloletnimi umowami o współpracy kulturalnej. W państwach uczestniczących w programie utworzono punkty kontaktowe w celu ułatwienia dostępu do udziału w programie i jego promocji. Program obowiązywał do 31 grudnia 2006 r. 34% z wynoszącego 236,5 mln euro budżetu programu przeznaczono na ochronę dziedzictwa kulturowego.

Na lata 2007–2013 decyzją 1903/2006/ WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. ustanowiono kolejny program „Kultura”³⁹. Program jest otwarty dla wszystkich sektorów kultury i wszystkich kategorii organizatorów działalności kulturalnej. Umożliwia podejmowanie wspólnych działań z organizacjami międzynarodowymi prowadzącymi działalność w zakresie kultury. Jego budżet wynosi 400 mln euro. Szczegółowe cele programu to: wspieranie ponadnarodowej mobilności osób działających w sektorze kultury, wspieranie ponadnarodowego obiegu dzieł oraz wyrobów artystycznych i kulturalnych oraz wspieranie dialogu między kulturami. Komisja ma obowiązek zapewnić komplementarność programu z innymi instrumentami wspólnotowymi, szczególnie m.in. w ramach funduszy strukturalnych.

Istnieją również inne możliwości dofinansowania środkami europejskimi działań z zakresu kultury, w tym ochrony dziedzictwa kulturowego. W Polsce projekty z zakresu kultury można realizować w ramach wszystkich programów operacyjnych:

- programów centralnych: PO IiŚ, PO KL, PO IG,
- 16 programów regionalnych,
- 10 programów współpracy terytorialnej.

Mające szczególne znaczenie dla ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego projekty inwestycyjne mogą być realizowane w ramach:

---

³⁶ Dz. U. L 305 z 8.11.1997.

³⁷ Islandia, Lichtenstein, Norwegia.

³⁸ Dz. U. L 63 z 10.03.2000.

³⁹ Dz. U. L 378 z 27.12.2006.

- PO IiŚ – działania:
  - 11.1 – Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym,
  - 11.2 – Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym,
  - 11.3 – Infrastruktura szkolnictwa artystycznego (projekt może obejmować prace prowadzone w obiektach zabytkowych).
- PO IG – działanie 6.4 – Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym (możliwe wsparcie dla obiektów stanowiących wyjątkowe atrakcje turystyczne znajdujących się na liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO lub uznane za Pomniki Historii).

Cenną inicjatywą wspólną UE i Rady Europy są Europejskie Dni Dziedzictwa odbywające się corocznie we wrześniu w 49 krajach kontynentu jednocześnie. Pomysł przedsięwzięcia zaproponowała w 1985 r. na II Konferencji Rady Europy w Grenadzie Francja. W tym kraju rok wcześniej zorganizowano Dni Otwartych Zabytków, które cieszyły się wielką popularnością. Celem Europejskich Dni Dziedzictwa jest promocja lokalnego i regionalnego dorobku kulturalnego tworzącego wspólny dorobek europejski. W ramach imprezy udostępniane są bezpłatnie do zwiedzania zabytki oraz aktywizują swą działalność instytucje kultury. W organizację imprez włączają się lokalne organizacje, samorządy, twórcy i naukowcy. Polska pierwszy raz Europejskie Dni Dziedzictwa zorganizowała w 1993 r.

Bibliografia:

1. Bukowski Z., *Prawo ochrony środowiska Unii Europejskiej*, Warszawa 2007.
2. Erechemla A., *Rola programów działań na rzecz środowiska i strategii tematycznych dla prawa ochrony środowiska Wspólnoty*, *Ochrona Środowiska. Prawo i Polityka*, nr 1 (47)2007.
3. Erechemla A., *Regulacje wspólnotowe dotyczące organizmów genetycznie zmodyfikowanych*, *Prawo i Polityka*, nr 4 (48)2006.
4. Erechemla A., *Oceny oddziaływania na środowisko, jako przykład realizacji zasady prewencji we wspólnotowym prawie ochrony środowiska*, *Studia Europejskie*, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, nr 1 (41)2007.
5. Górski M., Kierzkowska J. S., *Prawo ochrony środowiska*, Bydgoszcz 2006.
6. Karski L., *Przyczyny powstania Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu*, *Prawo i Środowisko*, nr 1 z 2007 r.
7. *Przyroda dla Europejczyków*. Magazyn Dyrektoriatu Generalnego ds. Środowiska, nr 22, styczeń 2006.

Akty Wspólnoty i UE

Dyrektywy Rady 70/156/EWG w sprawie zbliżenia ustawodawstw Państw Członkowskich odnoszących się do homologacji typu pojazdów silnikowych i ich przyczep (OJ L 42 z 23.02.1970).

Dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikich ptaków (OJ L 103 z 25.04.1979).

Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej flory i fauny (OJ L 206 z 22.07.1992).

Decyzja 2228/97/WE Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiająca wspólnotowy program działań w obszarze dziedzictwa kulturowego (program Raphael) (OJ L 305 z 8.11.1997).

Decyzja 508/2000/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 lutego 2000 r. ustanawiającej program „Kultura 2000” (OJ L 63 z 10.03.2000).

Dyrektywa Rady 2000/29/WE z dnia 8 maja 2000 r. w sprawie środków ochronnych przed wprowadzaniem do Wspólnoty organizmów szkodliwych dla roślin lub produktów roślinnych i przed ich rozpowszechnianiem się we Wspólnocie (OJ L 169 z 10.07.2000).

Decyzja 1600/2002/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 lipca 2002 r. ustanawiająca szósty wspólnotowy program działań w zakresie środowiska naturalnego (OJ L 242 z 10.09.2002).

Dyrektywa 2003/87/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 października 2003 r. ustanawiająca system handlu przydziałami emisji gazów cieplarnianych we Wspólnocie oraz zmieniająca dyrektywę Rady 96/61/WE (OJ L 275 z 25.10.2003).

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady 1946/2003/WE z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie transgranicznego przemieszczania organizmów genetycznie zmodyfikowanych (OJ L 287 z 5.11.2003).

Rozporządzenie (WE) nr 2152/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. dotyczące monitorowania wzajemnego oddziaływania lasów i środowiska naturalnego we Wspólnocie (Forest Focus) (OJ L 324 z 11.12.2003).

Dyrektywa 2004/107/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 grudnia 2004 r. w sprawie arsenu, kadmu, rtęci, niklu i wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych w otaczającym powietrzu (Dz. U. L 23 z 26.01.2005).

Dyrektywa 2005/33/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 lipca 2005 r. zmieniająca dyrektywę 1999/32/WE w zakresie zawartości siarki w paliwach żeglugowych (Dz. U. L 191 z 22.07.2005).

Rozporządzenie (WE) nr 166/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 stycznia 2006 r. w sprawie ustanowienia Europejskiego Rejestru Uwalniania i Transferu Zanieczyszczeń i zmieniające dyrektywę Rady 91/689/EWG i 96/61/EWG (Dz. U. L 33 z 4.02.2006).

Dyrektywa 2006/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 lutego 2006 r. dotycząca zarządzania jakością wody w kąpieliskach i uchylająca dyrektywę 76/160/EWG (Dz. U. L 64 z 4.03.2006).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/40/WE z dnia 17 maja 2006 r. dotycząca emisji z systemów klimatyzacji w pojazdach silnikowych oraz zmieniająca dyrektywę Rady 70/156/EWG (Dz. U. L 161 z 14.06.2006).

2006/516/WE: Decyzja Rady z dnia 27 czerwca 2006 r. w sprawie zawarcia w imieniu Wspólnoty Europejskiej Protokołu w sprawie ochrony gleby, Protokołu w sprawie energii i Protokołu w sprawie turystyki do Konwencji Alpejskiej – Deklaracje (Dz. U. L 201 z 25.07.2006).

Dyrektywa 2006/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. w sprawie jakości wód słodkich wymagających ochrony lub poprawy w celu zachowania życia ryb (Dz. U. L 264 z 25.09.2006).

Rozporządzenie (WE) nr 1367/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. w sprawie zastosowania postanowień Konwencji z Aarhus o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska do instytucji i organów Wspólnoty (Dz. U. L 264 z 25.09.2006).

Dyrektywa 2006/66/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. w sprawie baterii i akumulatorów oraz zużytych baterii i akumulatorów oraz uchylająca dyrektywę 91/157/EWG (Dz. U. L 266 z 26.09.2006).

Dyrektywa 2006/118/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie ochrony wód podziemnych przed zanieczyszczeniem i pogorszeniem ich stanu (Dz. U. L 372 z 27.12.2006).

Dyrektywa 2006/113/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie wymaganej jakości wód, w których żyją skorupiaki (wersja ujednolicona) (Dz. U. L 376 z 27.12.2006).

Decyzja 1903/2006/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. ustanawiająca program „Kultura“ na lata 2007–2013 (Dz. U. L 378 z 7.12.2006).

Rozporządzenie (WE) 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowania ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH), utworzenia Europejskiej Agencji Chemikaliów (Dz. U. L 396 z 30.12.2006).

Rozporządzenie Rady (WE) 708/2007 z dnia 11 czerwca 2007 r. w sprawie wykorzystania w akwakulturze gatunków obcych i niewystępujących miejscowo (Dz. U. L 168 z 28.06.2007).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylająca niektóre dyrektywy (Dz. U. L 312 z 2.11.2008).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/56/WE z dnia 17 czerwca 2008 r. ustanawiająca ramy działań Wspólnoty w dziedzinie polityki środowiska morskiego (Dz. U. L 164 z 25.06.2008).

Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/33/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie ekologicznie czystych i energooszczędnych pojazdów transportu drogowego (Dz. U. L 120 z 15.05.2009).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/28/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych, zmieniająca i w następstwie uchylająca dyrektywy 2001/77/WE oraz 2003/30/WE (Dz. U. L 140 z 5.06.2009).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/31/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie geologicznego składowania dwutlenku węgla (Dz. U. L 140 z 5.06.2009).

Polskie teksty umów międzynarodowych:

Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu sporządzona w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 53, poz. 238).

Protokół z Kioto do ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzony w Kioto dnia 11 grudnia 1997 r. (Dz. U. z 2005 r. Nr 203, poz. 1684).